BIBLIOTECZKA PRELEGENTA Nr 5

OŚWIATA I SZKOLNICTWO W ZSRR

TOWARZYSTWO PRZYJAŹNI POLSKO-RADZIECKIEJ
WARSZAWA 1947

Nakład: 40.000
Papier: druk. sat. 70 gr. VII kl. 61×86

Druk. Mar. Woj. 10.47.40 t. Nr 581. W-09047.

OŚWIATA I SZKOLNICTWO W ZSRR.

Nigdy jeszcze w historii żaden kraj nie przeszedł w ciągu tak krótkiego czasu podobnej rewolucji w dziedzinie kultury, oświaty i szkolnictwa, jak Zw. Radziecki.

Jak przedstawia się obraz szkolnictwa w Zw. Radzieckim. W Związku Radzieckim wszystkie typy zakładów naukowych oparte są o budżet państwowy i mogą być organizowane tylko przez państwo. Zarząd, kierownictwo i kontrola nauczania koncentruje się w rękach organów oświaty, na czele których w każdej republice związkowej stoi Ministerstwo Oświaty tejże republiki.

Pod opieką i zarządem Ministerstwa Oświaty pozostają prawie wszystkie zakłady naukowe i wszystkie instytucje typu wychowawczego a więc:

1. INSTYTUCJE WYCHOWAWCZE DLA DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM czyli przedszkola i ogródki dla dzieci od 3 do 7 lat (dla dzieci do 3 lat istnieją w ZSRR żłobki, pozostające pod zarządem Min. Ochrony Zdrowia).

II. ZAKŁADY NAUKOWE WYCHOWAWCZE DLA DZIECI I MŁODZIEŻY:

a) szkoły ogólnokształcące (początkowe, niepełne średnie i średnie oraz szkoły wieczorowe dla młodzieży pracującej),
b) szkoły specjalne: szkoły dla głuchoniemych, szkoły dla opóźnionych w rozwoju i t. d.,
c) zakłady wychowawcze zamknięte; domy dziecka i szkoły kadetów.

III. SZKOŁY ZAWODOWE DLA MŁODZIEŻY, do których należą:

a) szkoły rzemieślnicze,
b) szkoły o fabryczno-warsztatowym charakterze nauczania,
c) szkoły techniczne różnych specjalności,
d) szkoły pedagogiczne (odpowiednik naszych liceów pedagogicznych),
e) szkoły medyczne,
f) szkoły rolnicze,
g) szkoły artystyczne.

IV. WYŻSZE ZAKŁADY NAUKOWE — UNIWERSYTETY I INSTYTUTY podlegają Komitetowi do Spraw Szkół Wyższych, obecnie przekształconemu w Ministerstwo Wyższego Wykształcenia.

Związek Radziecki dba o oświatę nie tylko poprzez dbałość o zakłady naukowe kraju. Dzieci bezdomne, sieroty, wychowują się na koszt państwa w „Domach Dziecka", gęsto rozsianych po całym kraju. „Dom Dziecka" — to wspólny dom sierot, w którym chodzą do szkoły do lat 14; później zależnie od zdolności są wysyłane do internatów szkół zawodowych. W samej tylko Rosyjskiej Federacyjnej Republice jest **3.824** „Domy Dziecka", w których wychowuje się **420.000** dzieci.

Wielkie sumy pieniężne wydaje państwo radzieckie na organizacje harcerzy radzieckich — pionierów. Drużyny pionierów zakładane są przy każdej niemal szkole, a „Domy Pionierów" i „Pałace Pionierów" — istnieją w każdym mieście. Tutaj młodzież znajduje drogi pożytecznego zużytkowania swej energii, — w pracowniach, warsztatach i laboratoriach „Pałacu Pionierów", zależnie od swych uzdolnień i upodobań.

Osiągnięcia Związku Radzieckiego w dziedzinie oświaty i kultury są ogromne. Daleko posunięta troska państwa o rozwój szkolnictwa, o objęcie oświatą najszerszych mas ludowych, stworzyła nowe podstawy życia. Niniejszy referat stawia sobie za zadanie zapoznanie słuchacza z drogą rozwojową i osiągnięciami szkolnictwa radzieckiego.

SPADEK PRZESZŁOŚCI.

Spadek, jaki Rosja carska pozostawiła władzy radzieckiej w dziedzinie oświaty i kultury, był wręcz tragiczny. W najszerszych warstwach narodu panował analfabetyzm. W całym Imperium Rosyjskim 76% ludności nie umiało czytać ani pisać. W poszczególnych obwodach ten stan rzeczy przedstawiał się jeszcze bardziej katastrofalnie: na Ukrainie było 87% analfabetów, na Białorusi 89%, w Azerbejdżanie aż 97%. Na olbrzymich terenach Azji Środkowej i Syberii, jak również północnej części Rosji Europejskiej często w ogóle nie było ludzi, którzy by potrafili czytać i pisać.

Nawet elementarna oświata była dostępna jedynie znikomej garstce najbogatszych w mieście i na wsi. Szerokie rzesze narodu były skazane na zupełną ciemnotę. Zwłaszcza opłakanie przedstawiała się sprawa oświaty na wsi. O ile w miastach do szkół powszechnych uczęszczało 1,200.000, a do

szkół średnich 600 tys. uczniów, to po wsiach do szkół powszechnych uczęszczało 6.100.000, a do szkół średnich zaledwie 10 tys. uczniów. Trzeba tu wziąć pod uwagę fakt, że w dawnym imperium rosyjskim miasta były stosunkowo nieliczne, a ich mieszkańcy stanowili nad wyraz znikomy odsetek ogółu ludności.

Szkół wyższych było w Rosji zaledwie 91 ze 112.000 studentów. Program nauczania w nich był przeważnie przestarzały i mało odpowiadał potrzebom kraju.

Ogólnie biorąc, masy ludowe Rosji były całkowicie odcięte od źródeł oświaty, pogrążone w niewiedzy i ciemnocie. Była to dziedzina, w której Rosję od Europy dzielił największy dystans.

TRZEBA BUDOWAĆ OD NOWA.

Dlatego też od pierwszej chwili stanęło przed władzą radziecką niesłychanie ostre zagadnienie przebudowy i rozbudowy życia kulturalno-oświatowego.

Nasuwała się perspektywa rozbudowy w dwóch kierunkach. W pierwszym rzędzie szło o objęcie siecią szkół i instytucyj kulturalnych całości ogromnego terytorium państwa. Ponadto zaś o podniesienie oświaty i kultury najszerszych warstw społeczeństwa, przede wszystkim robotników i chłopów.

Trudności były ogromne. Brakło przede wszystkim nauczycieli. Cały szereg narodów, zamieszkujących państwo radzieckie, nie posiadał nawet własnego alfabetu, nie mówiąc już o piśmiennictwie. Trzeba było wszystko budować od podstaw.

Pierwszy okres budowania nowej szkoły był przede wszystkim okresem walki ze starą szkołą. Zwycięstwo w tej walce przyniosło szkole jednolitość, hasło wychowania poprzez pracę i nowe metody nauczania, uaktywniające uczniów, oparte na zasadach łączności szkoły z życiem. Zlikwidowany został podział szkół na męskie i żeńskie; hasło całkowitego zrównania obywateli objęło i kobietę. Jedną z dróg życiowej realizacji tego równouprawnienia miała być szkoła koedukacyjna, jednakowo dostępna dla uczących się obojga płci.

PIERWSZE KROKI.

Rozpoczęto od rozbudowy szkolnictwa powszechnego w miastach i po wsiach. W ciągu 21 lat od rewolucji październikowej (1917—1938) uzyskano na tym polu ogromne rezultaty. **W miastach uczęszczało w r. 1938 do szkół powszechnych**

5.200.000 dzieci (w porównaniu z 1.200.000 w r. 1914), na wsi 15.600.000 (wobec 6.100.000 wr. 1914). Sieć szkół powszechnych objęła nie tylko europejskie tereny ZSRR, lecz również olbrzymie obszary stepów Azji Środkowej, tajg syberyjskich i terenów poza kołem polarnym. Wszystkie narody ZSRR otrzymały szkoły z ojczystym językiem wykładowym. Nawet maleńkie liczące po kilkaset osób narodowości, jak Uszangowie, czy Etelowie na Kamczatce, nie są pozbawione dobrodziejstwa oświaty i nauki we własnym języku.

WALKA Z ANALFABETYZMEM.

Równocześnie z akcją rozbudowy szkół powszechnych szła akcja organizowania kursów dla dorosłych analfabetów.

Walka z analfabetyzmem nastręczała początkowo ogromne trudności.

Język rosyjski dla mas ludowych zamieszkałych w odległych zakątkach Związku Radzieckiego był językiem obcym nieznanym. Jedną z zasadniczych dróg dla zlikwidowania analfabetyzmu było nauczanie w języku ojczystym, znanym i bliskim. Wiadomo jednak, że przed rewolucją październikową przeszło **40** narodów w b. imperium carskim nie miało własnego piśmiennictwa, (alfabetu). Należało więc alfabet ten stworzyć, ułożyć i wydrukować podręczniki w danym języku, pozakładać szkoły dzienne dla dzieci i wieczorowe dla dorosłych i jednocześnie zaopatrzyć je w odpowiednich nauczycieli.

W rezultacie ogromnych wysiłków walka z analfabetyzmem dała znakomite wyniki. **W 1938 r. nauka w szkołach ZSRR była prowadzona w 112 językach**, a liczba analfabetów w całym ZSRR wynosiła **19%** w porównaniu z **76%** w r. 1914. Na Ukrainie analfabetyzm z **87% w 1914 roku** spadł **w r. 1939 do 14%** w Turkmenie z **99% w roku 1914** do **32% w r. 1939,** w Tadżykstanie z **98% w r. 1914** do **28% w r. 1939.** W Karelii usunięto analfabetyzm całkowicie.

ŻYCIE DYKTUJE NOWE ZADANIA.

Obok rozbudowy szkolnictwa powszechnego i likwidacji analfabetyzmu władze radzieckie przystąpiły do rozbudowy szkolnictwa średniego i wyższego. Przebudowa gospodarcza ZSRR, ogromny rozwój przemysłu, przejście do udoskonalonych, zmechanizowanych metod uprawy roli wymagały coraz liczniejszych zastępów wykwalifikowanych specjalistów. Musiały ich dostarczyć krajowi nowe szkoły. Rozbudowano

przede wszystkiem szkolnictwo średnie. **W miastach Rosji carskiej do szkół średnich uczęszczało 600 tys. uczniów. W miastach Związku Radzieckiego w szkołach średnich pobiera naukę 3.400.000 uczniów, tj. z górą 5 i pół raza więcej.**

Za caratu **jedynie 10 tys.** dzieci chłopskich uczęszczało do szkół średnich. Dziś w ZSRR **5.200.000** dzieci chłopskich uczęszcza do średnich zakładów naukowych rozrzuconych na terenie całego państwa.

Czas trwania nauki w szkole średniej wynosi obecnie jedenaście lat, z tych 7 lat nauki obowiązkowej bezpłatnej. Trzy ostatnie klasy są płatne po 200 rubli za rok.

W ramach jedenastoletniego okresu nauczania wyróżnić można 3 typy szkół: szkołę początkową **(O — 4)** o której już mówiliśmy, szkołę niepełną — średnią **(0—7)** i szkołę średnią **(O — 10).**

Podział ten wprowadzony jeszcze w pierwszym okresie, zachowany jest do dnia dzisiejszego. Nie narusza on zupełnie jednolitości szkoły, a podyktowany jest tylko względami natury organizacyjnej, ponieważ nie można pełnej szkoły średniej organizować w ośrodkach wiejskich, o małej gęstości zaludnienia. Istotne jest natomiast to, że program każdej szkoły początkowej jest taki sam jak i program odpowiedniej klasy szkoły niepełnej średniej czy średniej, co zapewnia dziecku automatyczne przejście ze szkoły wiejskiej do dalszych klas szkoły średniej oraz, że typem dominującym na wsi radzieckiej staje się obecnie szkoła niepełna średnia. O rozwoju szkolnictwa radzieckiego najlepiej świadczy fakt, że **ZSRR zajął pierwsze miejsce w świecie pod względem ilości uczących się w szkołach ogólnokształcących.** W szkołach tych było w ZSRR z górą 2 razy więcej uczniów niż w Anglii, Niemczech, Francji i Włoszech razem.

Średnie zakłady naukowe w Związku Radzieckim są częściowo ogólnokształcące, częściowo zaś zawodowe, otwierają swym wychowankom drogę do dalszych studiów technicznych na politechnikach instytutach i akademiach technicznych.

W TROSCE O PODNIESIENIE POZIOMU NAUCZANIA.

Szkoła radziecka, szczególnie szkoła średnia, przeszła przez cały szereg faz rozwojowych, by stać się jednolitą jedenastoletnią szkołą dzisiejszą. Od zasady jednolitości i upowszechnienia szkoła radziecka nie odstępowała jednak na całej swej drodze rozwojowej.

Już bezpośrednio po rewolucji październikowej zburzono odziedziczoną po epoce carskiej dwukrotność szkoły, opartą o przywileje klasowe — jednoczesne istnienie szkoły ludowej dla biedoty i gimnazjum dla zamożnych.

W pierwszym okresie do roku 1921 nauka w szkole średniej trwała lat 9. Ciągle wzrastające potrzeby państwa wymagały jednak wielkiej liczby ludzi z wykształceniem średnim, nagliły o przygotowanie nowych kadr, mogących wziąć natychmiastowy udział w budownictwie.

Dlatego w roku 1921 skrócono czas trwania nauki w szkołach średnich do lat 7-miu, starając się skrócić i jednocześnie zmieścić program nauki dotychczasowej szkoły, usuwając z niego języki starożytne, kładąc nacisk przede wszystkim na matematykę i nauki przyrodnicze. Po upływie szeregu lat, gdy młode państwo radzieckie zdążyło już przygotować nowe kadry nauczycielskie, Rada Komisarzy Ludowych i Centralny Komitet Partii w rozporządzeniu z dn. 16-go maja 1943 r. ustanowiły dla całego Związku Radzieckiego jeden i ten sam typ szkół średnich i ogólnokształcących z 10-letnim okresem nauczania. Mylił by się jednak ten, kto by osądził, że szkoła w ZSRR, po przejściu takiej drogi rozwojowej stała się instytucją, ostatecznie ukształtowaną. Nawet wojna nie zdołała zahamować rozwoju szkół radzieckich i lata 1939—45 przyniosły szereg poważnych zmian jak np. podział szkół na męskie i żeńskie, zmianę programów pierwszych czterech lat nauczania i rozpoczęcie obowiązkowej nauki szkolnej nie od 8-go jak dotychczas, roku życia lecz od 7-go. Jakie były przyczyny tych zmian

Oto od momentu wprowadzenia koedukacji zmienił się całkowicie styl życia kobiety rosyjskiej. Udostępnienie kobiecie wykształcenia i przygotowanie jej do udziału w życiu społecznym i politycznym państwa, wysunęło kobiety radzieckie na wyższe stanowisko społeczne. Uprzedzenia antyfeministyczne przestały odgrywać jakąkolwiek rolę, a praktyka życia codziennego wykazała że tak chłopcom jak i dziewczętom w okresie dojrzewania należy zapewnić spokój przy nauce i usuwać z pola widzenia wszystko co rozproszyłoby uwagę niezbędną do skupienia się nad książką. Pozostawiono więc koedukację tylko w szkole początkowej.

Wszystkie szkoły w ZSRR mają charakter narodowościowy. Nauka w szkołach prowadzona jest w języku ojczystym jej uczniów, a język rosyjski jest w nich tylko jednym z przedmiotów ucznia. **Liczba wszystkich szkół niższych i średnich wynosi obecnie 180.000, uczęszcza zaś do nich przeszło 30 milio-**

nów młodzieży. Część tej młodzieży wędruje co roku do wyższych zakładów naukowych, a część po ukończeniu 4-ch lub 7-miu klas szkoły podstawowej (niepełnej-średniej) do szkół zawodowych. Omówimy teraz możliwości kształcenia zawodowego w ZSRR.

Programy pierwszych trzech klas, przeładowane materiałem, uległy gruntownej zmianie. Usunięto z nich samodzielne przedmioty jak geografia, historia i przyroda. Życie bowiem wykazało, że dzieci na tym poziomie nie mają jeszcze dostatecznego zapasu słów, potrzebnego do rozumienia i opanowania tych przedmiotów, że ze względu na swój rozwój umysłowy nie mogą poradzić sobie z opanowaniem materiału. Obecnie podstawą nauki w klasach 1—3 jest język ojczysty i arytmetyka, a dopiero w klasie czwartej wprowadza się oddzielne lekcje geografii, historii i przyrody. Czas trwania nauki w szkołach średnich wynosi obecnie lat jedenaście, z tych siedem lat nauki obowiązkowej.

Zakres i charakter przedmiotów w programach szkół radzieckich, są obecnie starannie analizowane i poprawiane. W roku bieżącym wprowadzono naukę logiki i psychologii do jedenastej klasy szkoły średniej, podkreśla się konieczność i wartość kształcącą łaciny, zwraca się wielką uwagę na to, by lekcje szkolne pozbawiane były werbalizmu, oparte o metodę poglądową przy użyciu potrzebnych pomocy szkolnych. Ale wszystkie te posunięcia nie są „powrotem" do starej szkoły, jak to się czasem wśród nas mówi. Szkoły demokratyczne to szkoły dostępne dla wszystkich, szkoły jednolite, szkoły bezelitarne, szkoły, których celem jest podniesienie oświaty całego kraju i wszystkich jego grup społecznych bez względu na stan zamożności, pochodzenie, wyznanie czy narodowość. Jeśli wprowadza się do obecnych szkół radzieckich ścisły regulamin „przepisy dla uczniów" i mundurki szkolne — to nie znaczy, by szkoły radzieckie „wracały" do czegokolwiek czy odstępowały od swych zasad.

Lenin w przemówieniu swym wygłoszonym do młodzieży 2 października 1920 roku nakreślił program postępowania obecnej szkoły radzieckiej i wskazał możliwości czerpania wszystkiego, co niezbędne do organizacji nauczania ze starej szkoły carskiej. „Powiada się — mówi Lenin — że stara szkoła była szkołą musztry, szkołą wykuwania. To prawda, lecz mimo to należy umieć rozróżniać, co w starej szkole było złego, a co pożytecznego, dla nas, należy umieć wziąć z niej to co jest niezbędne". W przemówieniu tym Lenin podkreślił dobitnie,

że „tylko przez ścisłą znajomość kultury, stworzonej przez cały rozwój ludzkości jedynie przetwarzając tę kulturę można tworzyć kulturę proletariacką".

SZKOŁY ZAWODOWE KSZTAŁCĄ NOWE KADRY.

Możliwości rozwojowe, jakie stają przed przemysłem radzieckim, oraz konieczność odbudowy i rozbudowy kraju wiążą się ściśle z zagadnieniem przygotowania nowych rezerw pracy — zarówno do pracy w fabryce, pracy rzemieślnika, jak i sił pracowników wykwalifikowanych, majstrów i inżynierów. Stąd też różnorodność szkół zawodowych. Przyjrzyjmy się więc w jakich szkołach i jakimi drogami przygotowuje się młodzież radziecka do odbudowy i rozbudowy swego kraju. Zobaczymy, że młodzież radziecka ma do wyboru:

1. szkoły fabryczne
2. „ rzemieślnicze
3. „ kolejarskie
4. „ techniczne różnych specjalności (Technicum)
5. „ medyczne
6. „ pedagogiczne
7. „ muzyczne
8. „ jungów
9. „ kadetów
10. „ rolnicze

SZKOŁY FABRYCZNE.

Najkrócej trwa nauka w szkołach fabrycznych, bo tylko 6 miesięcy (fabriczno-zawodskoje obuczenie). Do szkoły takiej przyjmuje się chłopców i dziewczęta w wieku 16—17 lat niezależnie od wykształcenia. Szkoły takie, a raczej kursy, mają za zadanie przygotować robotnika fabrycznego, zapoznać go z oczekującą go pracą; uwalniają one zakłady przemysłowe od ciężaru posługiwania się surowym materiałem ludzkim, a jednocześnie wyrabiają w przyszłym robotniku pęd do wiedzy — uczą go posługiwać się książką zarówno jako pomocą przy pracy, jak i kształcącą rozrywką. W szkołach fabrycznych jest obowiązkowy internat bezpłatny.

SZKOŁY RZEMIEŚLNICZE.

W szkołach rzemieślniczych i kolejarskich nauka trwa dwa lata. Wymagany jest tu określony cenzus naukowy — przyjmowani są chłopcy i dziewczęta po ukończeniu przynajmniej 4 klas szkoły podstawowej. Szkoły te przygotowują robotników - fachowców: metalurgów, pomocników maszynisty, mechaników do remontu parowozów, dróg kolejowych itd.

Szczególną uwagę poświęca się konkretnemu życiowemu przygotowaniu uczniów do zawodu. Nauka odbywa się w specjalnych pracowniach, warsztatach i zakładach przemysłowych. Uczniowie szkół rzemieślniczych, poza bezpłatną nauką otrzymują całkowite utrzymanie, umundurowanie i wyżywienie. Przyjezdni ze wsi i innych miast mieszkają w internacie. Program szkoły obejmuje również przedmioty ogólno kształcące w zakresie 6 klas szkoły podstawowej.

W niedzielę i święta młodzież chodzi do teatru, do kina, na zawody sportowe lub spędza czas w swoich kołach przyszkolnych np. w kółku radioamatorów czy kole sportowym. Korzystanie z takiej szkoły nakłada na młodego fachowca także i pewne obowiązki — po ukończeniu szkoły absolwent obowiązany jest pracować w ciągu czterech lat w miejscowości wyznaczonej przez państwo.

ŚREDNIE SZKOŁY ZAWODOWE.

Wykształcenie techniczne na poziomie średnim, a więc średnie wykształcenie ogólne przy jednoczesnej specjalizacji dają szkoły techniczne (Technicum). Warunkiem przyjęcia do takiej szkoły jest ukończenie szkoły podstawowej (7 klas — „szkoła niepełna średnia"). Po 4 latach nauki otrzymują uczniowie dyplom technika w górnictwie, mechanika, elektryka itp.

Siły pomocnicze lekarskie (felczerzy, pielęgniarki, dezynfektorzy) szkolone są w specjalnych szkołach medycznych, należących również do typu szkół fachowych na poziomie średnim.

Młodzież wiejska garnie się licznie do szkół rolniczych i pedagogicznych — by wrócić na wieś po zdobyciu wykształcenia i szerzyć zdobytą w mieście wiedzę. W średniej szkole pedagogicznej (odpowiednik naszego Liceum) przygotowuje się nauczycieli tylko szkół początkowych kl. 1—4. Już od piątej klasy wykładowca musi mieć wykształcenie wyższe: dwuletni instytut nauczycielski lub instytut pedagogiczny na poziomie uniwersyteckim, trwający cztery lata.

Dla dopełnienia obrazu szkół zawodowych wspomnieć trzeba i szkołę muzyczną, przygotowującą muzyków-zawodowców na poziomie średnim: nauczycieli śpiewu i muzyki, akompaniatorów, orkiestrantów, chórzystów i kierowników chórów.

SZKOŁY KADETÓW.

Trudno pominąć przygotowanie najważniejszej części społeczeństwa — obrońców kraju. W ZSRR powstały niedawno w okresie wojny szkoły kadetów (wojennyje uczylisz-

cze) o typie zamkniętego zakładu naukowego o charakterze wojskowym; przeznaczone są dla dzieci wojskowych i partyzantów oraz dla sierot po poległych.

Do internatu takiej szkoły przybywa 8-letni chłopiec i pozostaje w niej przez lat 9, z prawem wyjazdu na wakacje do rodziców czy opiekunów. Zostanie oficerem ze średnim wykształceniem, oficerem wychowanym nowocześnie, oczytanym i o wysokiej kulturze towarzyskiej — bo właśnie na dobre maniery i miłe obejście zwraca się w ostatnich latach wielką uwagę w szkołach radzieckich.

OPIEKA PAŃSTWA NAD UCZNIEM.

W krótkim przeglądzie możliwości przygotowania się do zawodu w Związku Radzieckim należy podkreślić całkowitą bezpłatność nauki szkolnej i powszechność stypendiów — otrzymuje je każdy uczeń takiej szkoły, jeśli uczy się przynajmniej na dostatecznie. Aby kilkaset rubli stypendium (wysokość zależna od charakteru szkoły i od klasy) mogło zabezpieczyć byt ucznia umożliwia mu się nabywanie pożywienia po cenach „studenckich". Przy każdej szkole zawodowej jest więc stołówka, przygotowująca posiłki 3 razy dziennie, dostępna wyłącznie dla uczniów danej szkoły. Szkoła również organizuje bursy mieszkania dla uczniów zamiejscowych. Uczniowie wybitni otrzymują stypendia wyższe niż pozostali. Rozpowszechnił się również zwyczaj prowadzenia przez szkoły zawodowe własnych gospodarstw rolnych, obrabianych w znacznej mierze przez uczniów danego zakładu naukowego. Gospodarstwa te zasilają stołówki szkolne produktami.

Wszystkie te środki są wyrazem troski rzdu ZSRR o zapewnienie państwu wykwalifikowanych rezerw roboczych, bez względu na pochodzenie, płeć, wyznanie czy narodowość. Naukę w szkołach zawodowych, jak i we wszelkich innych, prowadzi się w języku ojczystym. Jeśli ktoś pragnie się kształcić i nie może oderwać się od pracy zawodowej — może uczyć się drogą korespondencyjną, w specjalnych szkołach dla „zaoczników". Do szkoły przyjeżdża się wtedy tylko na egzaminy.

SZKOLNICTWO WYŻSZE.

Wspaniale rozwinęło się szkolnictwo wyższe. Każdy po ukończeniu szkoły średniej ma drogę otwartą do studiów wyższych. Nauka w szkołach wyższych tak samo jak i w innych jest bezpłatna. Państwo zapewnia studentom bezpłatne mieszkanie (obszczeżytje — nasze bursy lub domy akademickie) i stypendium.

Szkoły wyższe w ZSRR to uniwersytety, instytuty i politechniki. Czas nauki trwa 4—5 lat. Dziś na terenie Związku Radzieckiego działa **800** wyższych zakładów naukowych, w których studiuje około **600 tys. studentów.** (W Rosji carskiej istniało zaledwie **91** szkół wyższych ze **112 tys.** studentów).

Poradnik dla osób wstępujących do szkół wyższych w roku 1946 wymienia ogółem 800 szkół. Według specjalności są to szkoły następujące:

29 — uniwersytetów,
19 — politechnik,
20 — szkół mechaniki i budowy maszyn,
4 — instytuty energetyczne,
10 — instytutów górniczych, naftowych lub torfowych,
11 — instytutów metalurgicznych,
13 — instytutów technologii chemicznej,
20 — instytutów architektury i budownictwa,
7 — instytutów lotnictwa,
13 — instytutów przemysłu żywnościowego,
3 — instytuty przemysłu lekkiego,
5 — instytutów włókiennictwa,
3 — instytuty inżyniersko - ekonomiczne,
20 — instytutów transportu i łączności,
6 — instytutów transportu wodnego,
5 — instytutów hydrometeorologii i geodezji,
20 — instytutów ekonomii, planowania i gospodarki państwowej,
8 — instytutów handlu radzieckiego,
53 — instytuty rolnicze,
9 — instytutów mechanizacji rolnictwa,
4 — instytuty melioracji,
11 — instytutów leśniczych,
57 — instytutów medycznych,
9 — instytutów farmaceutycznych,
8 — instytutów stomatologicznych,
20 — instytutów weterynaryjnych i zootechnicznych,
9 — instytutów prawa,
116 — instytutów pedagogicznych,
3 — instytuty bibliotekarskie,
8 — instytutów języków obcych,
3 — instytuty kinematografii,
21 — konserwatoriów,
14 — instytutów teatralnych,
14 — instytutów sztuk pięknych,

1 — instytut literatury,
10 — instytutów kultury ciała,
16 — instytutów zaocznych,
195 — instytutów nauczycielskich.

Zakres nauki w poszczególnych uczelniach jest oczywiście bardzo różny i przystosowany przede wszystkim do miejscowych potrzeb. Specjalizacja zaś posuwa się czasem bardzo daleko. Tak np. istnieją specjalne instytuty przemysłu gumowego, mleczarstwa lub przemysłu rybnego.

Uniwersytety znajdują się w następujących miastach: Baku, Mińsk, Wilno, Woroneż, Gorki, Dniepropetrowsk, Erywań, Irkuck, Kazań, Ałma-Ata, Pietrozawodsk, Kowno, Kijów, Ryga, Leningrad, Lwów, Mołotow, Moskwa, Odessa, Rostów n. Donem, Saratów, Taszkent, Tartu, Tbilisi, Samarkanda, Swierdłowsk, Charków i Czerniowce.

Ich skład wydziałowy jest dość różny. Tylko cztery uniwersytety: Kijów, Leningrad, Moskwa i Ryga mają po 12—14 wydziałów, w pozostałych reprezentowane są nie wszystkie gałęzie wiedzy. Jakie nauki są w uniwersytetach najbardziej pielęgnowane, wskazuje statystyka wydziałów. Nauki fizykochemiczne, matematyczne, biologiczne, historyczne, filologiczne i geologiczno - geograficzne są reprezentowane praktycznie we wszystkich uniwersytetach, z małymi tylko wyjątkami. Ale wydział prawniczy istnieje tylko w 9 uniwersytetach, ekonomiczny w 7, wschodni w 4, dziennikarski w 2, stosunków międzynarodowych w 1 i statystyczny w 1. Znaczna przewaga nauk przyrodniczych jest oczywista.

Rozsiane na ogromnej przestrzeni Związku szkoły wyższe częstokroć umieszczone są w małych miastach, gdzie obsługują ludność na miejscu i wywierają duży wpływ kulturalny na swoje otoczenie. Jednak małe miasta nieraz nie są w stanie zapewnić uczelniom należytych warunków. Stąd tendencja do skupienia szkół wyższych w większych ośrodkach.

Moskwa posiada 89 szkół wyższych, Leningrad 49, Charków 26, Kijów 21, Odessa 17, Taszkent 14 itd.

O rozwoju szkolnictwa radzieckiego najlepiej świadczy fakt, że w jednym tylko Leningradzie było przed wojną więcej studentów wyższych uczelni niż w całych Niemczech.

Niezwykły wzrost szkolnictwa wyższego, które wypuszcza do **1.250.000** wykwalifikowanych specjalistów rocznie zaledwie starczy na ogromne potrzeby Związku Radzieckiego.

LICZBA STUDENTÓW
w ZSRR i niektórych krajach świata (w tys.)

Kraje	1914/15	1927/28	1932/33	1938/39	1939/40
ZSRR	112	168,5	504,4	602,9	619,9
W. Brytania	—	43,3	50,2	50,5	
Niemcy	104,5	108,3	127,9	69,9[2])	
Francja	42,0	61,0	82,6	72,2	
Włochy	34,0	41,8	51,1	74,9[2])	
Japonia	48,5	118,6	142,1	152,3[2])	

[2]) Za 1937/38 r.

W TROSCE O NAUKĘ.

Równocześnie z intensywną rozbudową szkolnictwa władze radzieckie prowadziły wytężoną akcję w kierunku rozbudowy innych instytucyj naukowych i kulturalnych. **Już w 1938 r. było w ZSRR 806 zakładów badań naukowych,** w których pracowało **35 tys.** naukowców. Z tych instytutów badawczych wyszły słynne dziś na cały świat wynalazki broni i sprzętu technicznego oraz udoskonalonych środków produkcji przemysłowej i rolnej.

Nauka w Związku Radzieckim jest dostępna dla każdego uzdolnionego, a statystyka studiujących wykazuje liczby, nieznane na Zachodzie. Nie jest też trudno przewidzieć, że wśród dziesiątków tysięcy ludzi, zajmujących się pracą badawczą, muszą znaleźć się osobniki genialne, które mogą nadać nowe oblicze całym dziedzinom wiedzy ludzkiej. Udział mas w pracy naukowej, umożliwiony przez specjalną dbałość państwa o naukę i uczonego, stwarza nowe i nie dające się obliczyć możliwości.

Stanowisko uczonego jest w Związku Radzieckim szczególnie zaszczytne. I rząd i społeczeństwo rozumieją, że nauka jest wielką potęgą, z którą każdy się musi liczyć, że od stanu nauki zależy dziś byt państwa i że państwo jest bezpośrednio zainteresowane w popieraniu nauki wszelkimi środkami. Ale też uczony poczuwa się do obowiązku utrzymania ścisłego kontaktu ze społeczeństwem, najwybitniejsi badacze znajdują czas na pisanie artykułów popularnych i wygłaszanie odczytów publicznych, nie obawiając się „wulgaryzacji“ nauki lub „obniżania jej poziomu“. Dominuje zaś w nauce kierunek stosowany, opracowuje się przeważnie zagadnienia, mające znaczenie państwowe. Uważa się za rzecz słuszną, aby państwo wzięło udział

25.XI.47

w wyborze opracowywanych zagadnień. Skierowanie indywidualnych wysiłków ku uchwytnym celom podnosi potęgę państwa, nie przeszkadzając wyżyciu się jednostek w pracy badawczej. Jednostki prawdziwie oryginalne i twórcze, wędrując własnymi drogami, zawsze znajdą poparcie państwa i zrozumienie społeczeństwa, chociażby tematy ich prac nie obiecywały natychmiastowych zdobyczy praktycznych.

Daleko posunięta troska państwa o istnienie i rozwój nauki stwarza nowe podstawy życia, umacnia pozycję Związku Radzieckiego w świecie.

KSIĄŻKA — DŹWIGNIĄ POSTĘPU.

Książka przestała być w Związku Radzieckim przedmiotem zbytku. Dziś ZSRR to kraj ogromnej ilości bibliotek. Ziemię od Bałtyku do Oceanu Spokojnego i od Kaukazu do Oceanu Lodowatego pokrywa sieć 200 tys. bibliotek z 443 milionami książek.

Największa Wszechzwiązkowa Biblioteka im. Lenina w Moskwie posiada 9 milionów książek. Państwowa Biblioteka Publiczna im. Szczedrina w Leningradzie ma 8 i pół miliona książek, tj. 3 razy więcej niż Biblioteka Pruska w Berlinie.

W Związku Radzieckim wydano w r. 1937 — 673 mil. tomów, tj. 8 razy więcej niż w r. 1913. W tej liczbie 133 mil. tomów wyszło w językach narodów ZSRR, poza rosyjskim.

Władze radzieckie nie żałowały środków i trudów, aby udostępnić możliwie jak najszerszym masom dzieła znakomitych pisarzy nie tylko rosyjskich lecz i zagranicznych. Dzieła największego poety rosyjskiego Puszkina wydano w 66 językach, dzieła Tołstoja w 54 językach, powieści pisarza francuskiego Romain Rolanda tłumaczono w 13 językach i td.

Ogromnie rozrosły się także w Związku Radzieckim nakłady gazet. W ZSRR wychodzi dziś 8.521 gazet w 36 mil. egzemplarzy. 2.857 gazet wychodzi w językach narodów związkowych. Gazety docierają do najodleglejszych zakątków Związku Radzieckiego i stanowią ogromnie ważny czynnik uświadomienia politycznego najszerszych warstw narodu.

W ciągu trzydziestolecia istnienia władzy radzieckiej dokonał się więc zasadniczy przełom w życiu kulturalnym narodów ZSRR. Nastąpiło upowszechnienie oświaty i kultury i podniesienie poziomu szerokich mas. Powstała nowa inteligencja, korzeniami swymi głęboko wrośnięta w warstwy robotnicze i chłopskie. Wykształcono setki tysięcy specjalistów wszelkich dziedzin wiedzy i techniki. Nauka radziecka stanęła na najwyższym poziomie.

